

Міжнародний досвід забезпечення

безпеки правоохоронних органів та їх співробітників



A. I. Суббот

кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Національного університету державної податкової служби України

У статті розглядаються питання забезпечення безпеки правоохоронних органів та їх співробітників розвинутих країн Європи, багаторівневий підхід до вирішення окресленого напрямку.

Ключові слова: безпека, правоохоронні органи, особиста безпека, соціальний, правовий, матеріальний, фізичний захист.

В статье рассматриваются вопросы обеспечения безопасности правоохранительных органов, а также их сотрудников развитых стран Европы, многоуровневый подход к решению обозначенного направления.

Ключевые слова: безопасность, правоохранительные органы, личная безопасность, социальная, правовая, материальная, физическая защита.

The article contains such positions as safety of law-enforcement bodies and their staff of developed countries of Europe, a multilevel approach to decide the delineated direction.

Keywords: safety, law-enforcement bodies, personal safety, social, legal, financial, physical protection.

Глибокі перетворення, що відбуваються в Україні, потребують зміцнення законності та правопорядку, забезпечення безпеки особи, належного захисту та охорони конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Одним із факторів, який несприятливо впливає на якісне проведення реформ в Україні, є злочинність. Рішуча боротьба з цим негативним соціальним явищем має велике теоретичне і практичне значення для зміцнення законності та правопорядку, охорони законних інтересів і прав особи. У зв'язку з цим особливого значення набуває вдосконалення не тільки правової бази, а й форм боротьби зі злочинністю. Сучасний стан державного будівництва в Україні тісно пов'язаний з освоєнням зарубіжного досвіду державного управління в організації правоохоронної діяльності.

Обравши шлях удосконалення системи правоохоронних органів, завжди корисно реально оцінити свій власний досвід і звернутися до напрацювань у цій галузі вчених інших країн. Наукове дослідження показує, що зарубіжні держави – це різні суспільно-політичні утворення зі своєю історією, особливостями державного устрою, політичною системою, культурою, традиціями. Вагоме значення у вирішенні цих завдань відіграє система правоохоронних органів, що існує в країні. В той же час, покладаючи на правоохоронців важливі обов'язки, держава зобов'язана забезпечити їх належним захистом, що слугуватиме беззаперечним фактором підвищення ефективності їх правоохоронної діяльності.

Питання забезпечення гарантій безпеки працівників правоохоронних органів останнім часом стало однією з основних проблем, що вимагає постійного аналізу, вивчення та вдосконалення. Саме поняття «безпека» має досить широкий спектр тлумачення. Традиційно воно ототожню-

ється з поняттям «фізична безпека особистості». З точки зору вузького підходу до цього поняття не виникає жодних заперечень. Разом з тим доцільнішим є використання поняття «особиста безпека» у ширшому його значенні, що поряд із фізичною безпекою містить у собі цілу низку інших складових. Тому нами пропонується під безпекою правоохоронних органів розуміти стабільний стан надійної, тривалої захищеності, недоторканості життєво важливих, законних і приватних інтересів співробітників правоохоронних органів; гарантії захисту їхніх прав, свобод, матеріальних та духовних цінностей від протиправних зазіхань, загроз та будь-яких несприятливих впливів (фізичного, майнового, соціального, економічного, політичного). А це гарантуватиме збереження і розвиток їх професійного потенціалу та слугуватиме ефективним стимулом покращення діяльності самих правоохоронців.

Збереження життя, здоров'я, а також гарантування гідних умов життя працівників правоохоронних органів – одне із найважливіших завдань в усьому світі. Зазначимо, що найбільший вклад у дослідження зарубіжної поліцейстики свого часу внесли такі науковці, як: А. В. Губанов, А. В. Биков, І. А. Горшеньова, Р. В. Кулешов, Н. П. Матюхіна, О. В. Тюріна, О. Ю. Синявська.

В європейських країнах питання забезпечення безпеки громадян і працівників правоохоронних органів вже тривалий час розглядається як єдине ціле. Це викликано чіткою позицією Організації безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), що визначає діяльність правоохоронних органів як організаційну стратегію, під якою розуміють взаємне співробітництво поліції та громади (суспільства) з метою ефективнішої протидії злочинності, страху перед злочинами, фізичній або моральній шкоді, розпаду добро-

сусідських відносин з метою покращення якості життя для всіх [1, с. 7].

Модель «безпеки правоохоронних органів» країн Європи передбачає багатоврівневий підхід до вирішення окресленого завдання, важливими елементами якого стали формування у працівників правоохоронних органів комплексу відповідних професійно-психологічних установок, навчання їх стратегії, тактиці та методам забезпечення особистої безпеки, поведіння в екстремальних ситуаціях, а також необхідні додаткові заходи матеріально-технічного характеру та соціально-правового захисту, що гарантуються на державному рівні. Така доктрина до числа пріоритетних завдань діяльності правоохоронних органів відносить, перш за все, забезпечення такого об'єктивно можливого рівня особистої безпеки, що передбачає навіть відмову, у конкретних випадках, від затримання правопорушників, якщо не має реального ризику для громадян, але є вірогідність загибелі правоохоронців. В той же час і самим громадянам гарантується цілковита безпека рядом дієвих механізмів. Так, наприклад, типовою для поліції розвинутих країн є наявність високого технічного оснащення патрульної служби, без чого її ефективна робота унеможливується (у Вашингтоні патруль може прибути на місце події у середньому через 2,5-3 хвилини після отримання повідомлення з диспетчерського пункту [2, с. 412]).

При розгляді заходів по підвищенню ефективності поліцейської діяльності, які пропонуються у демократичних країнах, слід відмітити, що точки зору зарубіжних і вітчизняних спеціалістів у цьому питанні багато в чому збігаються. Так, вважається, що передусім необхідно забезпечити: укріплення взаємодії галузевих служб та підрозділів поліції між собою з іншими державними та муніципальними органами і громадськістю; по-

дальшу спеціалізацію персоналу в боротьбі з конкретними видами правопорушень; покращення професійної підготовки персоналу; впровадження в роботу новітніх технічних засобів; гарантію правової та соціальної захищеності працівників правоохоронних органів [3, с. 157-158].

Враховуючи високу суспільну значимість поліцейської діяльності, законодавці більшості країн прагнуть забезпечити її, так би мовити, безперервний характер. Тому у Великобританії, Швеції, Фінляндії, ФРН, Іспанії, Греції та інших державах поліцейським, наприклад, заборонено виявляти колективні протести у вигляді страйків та інших акцій, тому що це може призвести до серйозних порушень правопорядку [4, с. 13]. Така «дискримінація» повною мірою компенсується надання поліції та її персоналу цілого ряду специфічних прав (і, відповідно, обов'язків), спрямованих на виконання правоохоронних функцій. Це призводить до того, що поліцейські, користуючись широкими повноваженнями на обшук, арешт, застосування сили, часто порушують права громадян, однак, це не знижує в цілому авторитет поліцейських, який достатньо високий у демократичних країнах. Уряди цих країн вважають за необхідне надання поліцейським права демонстрації сили для стримування злочинності, і така позиція знаходить розуміння більшості населення.

Що стосується інших нематеріальних прав персоналу поліції, необхідно відзначити право працівників на особливий правовий захист, адже будь-яка влада в усі часи прагне убезпечити тих, хто захищає існуючий правопорядок, усвідомлюючи, що без цього їхня діяльність не буде достатньо ефективною [5, с. 319]. Відповідно до кримінального законодавства та спеціальних законів зарубіжних держав поліцейські охороняються від погроз, наклепу, образи, при цьому мова йде не тільки про захист

від дій, які є кримінальними правопорушеннями, а й від усіх інших, які перешкоджають виконанню покладених на поліцію функцій. Практично в усіх країнах законодавством передбачена сувора відповідальність за образи, протидію або спричинення фізичної шкоди чиновникам поліції чи наклеп на них. В Англії особа, яка сперечається з поліцейським, що вказав на порушення порядку, може бути звинувачена в образі та непідкоренні поліції та піддана ув'язненню на строк до 2 місяців. В Італії публічна образа поліцейських карається позбавленням волі на строк до 3 років. В ФРН за поширення наклепу щодо органів влади (в тому числі – поліції), за напад на її представників передбачено позбавлення волі на строк до 5 років або штраф. У Франції за усну образи поліцейських при виконанні службових обов'язків винні караються позбавленням волі на строк від 15 діб до 3 місяців або штрафом. Образливі дії стосовно представників правоохоронних органів тягнуть за собою позбавлення волі на строк від 1 до 6 місяців або штраф [6, с. 36].

Характерною ознакою діяльності поліції розвинених країн світу є висока правова, соціальна та матеріальна захищеність поліцейського, що прямо впливає на рівень його особистої безпеки. Так, матеріальна забезпеченість спонукає його до відповідального виконання обов'язків, професійного зростання, тобто забезпечення гідного рівня життя персоналу правоохоронних органів підвищує престиж правоохоронної діяльності, впливає на загальне покращення ефективності роботи поліції [7, с. 59]. Заробітна плата поліцейських розглядається як засіб, що дає змогу їм займати визначене соціальне положення, яке відповідає, по-перше, їхньому статусу як чиновників особливо важливої державної або муніципальної організації, якою є поліція, та, по-друге, їхнім посадам та функціями. Вона включає

оклад, надбавки за вислугу років, винагороди за додаткову або нічну роботу, наявність на утриманні дітей, компенсацію на неоднакову вартість життя у різних регіонах країни тощо. За результатами службової діяльності неодноразово можуть сплачувати преміальні винагороди. В деяких країнах (Франція, ФРН, Швеція, Норвегія, Данія) поліцейським надається безкоштовне або частково сплачене житло та медична допомога за рахунок державного або місцевого бюджету. Для поліцейських, які працюють у службі кримінальної поліції, патрульній службі, підрозділах по боротьбі з масовим безладом та деяких інших, у вигляді додаткового стимулу встановлюються спеціальні виплати за ризик, пов'язаний з виконанням спеціальних функцій. Поліцейським компенсується перебування у відпустках, використання особистого транспорту у службових цілях та надаються деякі інші переваги порівняно з іншими категоріями службовців. Заробітна плата поліцейських встановлюється частіше всього у таких розмірах, щоб їх службова діяльність вважалась значною частиною населення достатньо престижною, та дає можливість вибирати з декількох бажаючих найбільш гідних кандидатів для служби [7, с. 58].

До суттєвих ознак соціально-економічного статусу працівника поліції відноситься також його пенсійне забезпечення. Як правило, розміри пенсій, що надаються працівникам поліції, більші, ніж розміри пенсій інших державних службовців. Право на пенсію надається при досягненні визначеного віку (у Великобританії та Швеції – 50 років, у Франції та ФРН – 60 років тощо) та наявності необхідного стажу служби [8, с. 421].

Безумовно, ефективність діяльності поліції прямо залежить від якості її персоналу. Саме тому до кандидатів на службу в поліції пред'являються високі вимоги – адже поліцейський має великі повнова-

ження і від його дій залежить свобода особи та інтереси держави. Підвищена увага до комплектування поліцейських органів обумовлена ще й економічними причинами. Так, за даними фахівців ФРН, невідповідний підбір кадрів тільки для середньої управлінської ланки коштував від 14 до 35 тис. марок: це витрати, що накопичуються до остаточної заміни особи, неправильно підібраної на ту чи іншу посаду [9, с. 20]. Чимале значення у зарубіжних країнах приділяється фізичним даним кандидатів на службу, стан здоров'я яких перевіряється спеціальними комісіями. Перевірці підлягає також фізична підготовленість претендентів за різними параметрами. Особливо увага приділяється здатності претендента приймати рішення в різних ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю. Психологічні тести, які широко використовуються при перевірці кандидатів, покликані відповісти не лише на питання відсутності у кандидата патологій у психічному розвитку та ступінь його стресостійкості, а й з'ясувати, наскільки ефективно він буде виконувати обов'язки правоохоронця [10, с. 19-21]. Також до бажаних працювати в поліції пред'являються особливі вимоги на предмет лояльності до існуючого державного ладу і політичного режиму [11, с. 418-419].

Аналіз досвіду роботи працівників поліції країн Європи дає змогу зробити деякі висновки і узагальнення. Передусім є багато позицій, щодо яких не існує суттєвої різниці у функціонуванні різних правоохоронних систем. Так, і в працівників правоохоронних органів України, і в поліцейських західних країн визнається і нормативно закріплюється необхідність обмеження участі персоналу в політичному житті, забороняється організація і участь у страйках, сумісництво трудової діяльності за винятком деяких сфер (наука, освіта, мистецтво). Практично ідентичними є цілі, обсяг завдань, функції пра-

воохоронних органів (враховуючи специфіку країни), спільними є також вимоги до добору кандидатів на службу в правоохоронні органи, перевірка їх фізичної підготовки та психічного стану.

Разом з тим, існують і відмінності в організації забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів та гарантій їх соціально-правового захисту в нашій країні та інших державах. Так, якщо в Україні належний соціальний статус працівника міліції здебільшого лише проголошується (і розглядається, в основному, як перспективне завдання), то в розвинутих західних країнах соціальний статус працівника поліції не тільки юридично закріплюється, а й реально здійснюється. Це стосується і питань грошового утримання і забезпечення житлом, соціального та медичного страхування, інших питань матеріального забезпечення, а також належного правового захисту та його гарантій. Представники державної влади європейських країн суворо контролюють, щоб грошове утримання поліцейського завжди залишалося на достатньо високому рівні у порівнянні з іншими професійними групами населення. Окремо також слід відзначити надзвичайно широке застосування в роботі правоохоронців зарубіжних країн науково-технічних засобів, постійне впровадження наукової організації праці, що дає змогу більш якісно виконувати покладені на представників поліції правоохоронні функції.

Таким чином, вивчення, узагальнення, а найголовніше – впровадження досвіду роботи правоохоронних органів країн Європи дасть можливість перейти на якісно новий рівень роботи правоохоронних органів України, зміцнити засади забезпечення безпеки їх співробітників, що в свою чергу стане гарантом сумлінного захисту правоохоронцями законних інтересів, як кожного конкретного громадянина, так і держави загалом.

Список використаної літератури

1. Наилучшая практика построения партнерства между полицией и обществом. – Вена : Отдел стратегических вопросов полицейской деятельности ОБСЕ, 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://polis.osce.org/library>
2. The Police of USA. – N.Y., 1995.
3. D'Agosti A. Polizia in Mondo Contemporaneo. – R., 1996.
4. Polizia moderna. – 1988. – №8.
5. Синявська О. Ю. Проблеми правового захисту працівників органів внутрішніх справ як суб'єктів правоохоронної діяльності // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Вип. 25. – 2004. – С. 317-327.
6. Polizia Internazionale. – R., 1995.
7. Матюхіна Н. П. Поліція Великобританії : сучасні тенденції розвитку та управління : монографія / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. – Х. : Консум, 2001. – 131 с.
8. Система комплектования и обучения сотрудников полиции в США, Финляндии, ФРГ и Дании // Информационный бюллетень/ Национальное Центральное Бюро Интерпола в Российской Федерации. – №10. – М., 1994. – С. 33.
9. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. – Луцьк : Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2000. – 558 с.
10. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) : монографія. – К. : Ніка-Центр, 2002. – 296 с.
11. Бандурка О. М., Соболев В. О. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ : підруч. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр.справ, 2000. – 480 с.